

فصلنامه تخصصی سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)

علمی - پژوهشی

سال هفتم - شماره اول - بهار 1393 - شماره پیاپی 23

بررسی رمان تاریخی ایران در چهل سال اخیر (از سال 1350 تا 1390)

(ص 211-199)

زهره نصر اصفهانی (نویسنده مسئول)⁶² پرستو بهرامی⁶³

تاریخ دریافت مقاله: 92/12/3

تاریخ پذیرش قطعی مقاله: 92/12/25

چکیده

در فاصله بین سالهای 1350 تا 1390 ه.ش حدود صد و چهار رمان تاریخی توسط نویسندگان ایرانی نوشته و منتشر شده است. مطالعه دقیق این آثار حقایق را در مورد روند تألیف رمانهای تاریخی، فراز و نشیبها و ابعاد و زوایای آن آشکار میسازد.

انتشار تنها یک رمان در دهه پنجاه، و پنج رمان در دهه شصت بیانگر این موضوع است که رمان تاریخی در این دو دهه با رکوردی قابل توجه مواجه بوده است. اما در دهه هفتاد و سپس در دهه هشتاد تألیف رمانهای تاریخی مورد توجه نویسندگان قرار گرفت و نویسندگان زیادی ترجیح دادند در این زمینه به فعالیت پردازند.

اینکه روند چاپ و انتشار رمانهای تاریخی در این سالها چگونه بوده است؟ پرتیراژترین و کم تیراژترین رمانها کدامند؟ نویسندگان رمانهای تاریخی بیشتر چه موضوعاتی را محور کار خود قرار داده‌اند؟ کدامیک از سلسله‌های حکومتی و کدامیک از پادشاهان بیشتر مورد توجه نویسندگان ایرانی قرار گرفته‌اند؟ پرکارترین نویسندگان ایرانی در زمینه تألیف رمان تاریخی چه کسانی هستند؟ کدام یک از ناشران در این زمینه فعالیت بیشتری داشته‌اند و .... پرسشهای اصلی این پژوهش به شمار می‌آیند، پرسشهایی که یافتن پاسخ آن در گرو استقصای کامل در کتابخانه‌ها و پایگاههای اطلاعاتی و مطالعه ده‌ها هزار صفحه رمان تاریخی بوده است.

کلید واژه‌ها: رمان تاریخی، سلسله‌های حکومتی و پادشاهان ایرانی، رمان نویسان، چاپ و نشر، ادبیات معاصر

⁶² - استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران Nasrzahra@yahoo.com

⁶³ دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور

مقدمه

از پیدایش نوع ادبی رمان در مغرب زمین حدود چهار قرن می‌گذرد، اما عمر آن در کشور ما کمتر از یک قرن است. بنا به نظر اغلب پژوهشگران، رمان به مفهوم واقعی در نیمه اول قرن هفدهم با انتشار دن کیشوت اثر سروانتس، نویسنده اسپانیایی، پا به عرصه وجود گذاشت. با تالیف و انتشار این اثر دریچه تازه‌ای به روی نویسندگان گشوده شد، طبقه غالب شخصیت‌های داستانی از طبقه اشراف به طبقه عامه تبدیل شد و موضوع داستان حوادث زندگی عادی انسانها را دربر گرفت.

بسیاری از صاحب نظران معتقدند رمان جدید، نوع ادبی ممتاز جامعه فرانسسه بعد از انقلاب است که در قرن هجدهم به گونه مهم ادبی تبدیل شد و بتدریج مکتب‌های مختلفی در حیطه آن بوجود آمد. این مکاتب به مرور بر آثار داستانی و رمان اثر گذاشتند و انواع مختلف رمان را به وجود آوردند که یکی از انواع آن، رمان تاریخی است اما قبل از ورود به بحث رمان تاریخی لازم است ابتدا تعریفی کلی از نوع ادبی رمان، ویژگیها و انواع آن ارائه گردد.

رمان چیست؟

رمان، مانند قصه محصول تخیل نویسنده است یا آمیزه‌ای از واقعیت‌ها و خیال‌بافیهاست. حوادث، ماده اصلی رمان هستند و رمان‌نویس باید حوادثی بیافریند که خواننده را به خود مشغول کند. میریام وبستر در تعریف رمان میگوید: «نثر روایی خلاقه‌ای با طول شایان توجه و پیچیدگیهای خاص که با تجربه انسانی همراه با تخیل سروکار داشته باشد و از طریق توالی حوادث بیان شود و در آن گروهی از شخصیتها در صحنه مشترکی شرکت داشته باشند». (رمان تاریخی، غلام، ص 40)

میریام در کتاب خود از قول اسکات مینویسد: «رمان، روایتی است تخیلی، متفاوت با قصه که حوادث آن به آسانی میتواند در زنجیره حوادث معمولی حیات انسان در فضای جامعه جدید قرار گیرد». (رمان به روایت رمان‌نویسان، میریام، ص 51)

مورگان فاستر مینویسد: «رمان داستانی است به نثر با وسعتی معین. این وسعت نباید کمتر از پنجاه هزار کلمه باشد». (جنبه‌های رمان، فاستر، ص 9)

محمد غلام نیز رمان را این چنین تعریف میکند: «رمان حدیث رویارویی فرد وانهاده شده در تنهایی محضش با جهان پیرامون او «جهانی که نه از آن او و نه به میل اوست» و حکایت تلاش فرد در پیروزی بر آن جهان یا لاقبل برای کنار آمدن با آن است». (رمان تاریخی، غلام، ص 39)

ویژگیهای رمان:

براساس تعاریف مختلفی که از رمان ارائه شده است، می‌توان گفت رمانها دارای ویژگیهای مشترکی هستند از جمله:

رمان، روایتی داستانی است که به نثر نوشته میشود.

برخلاف قصه و داستان کوتاه، رمان طولانی است و حجمی بیش از چهل هزار کلمه دارد.

از شخصیتها، حوادث و عملهای متعدد تشکیل میشود و صحنه و طرح داستانی دارد.

حوادث آن از توالی زمانی و منطق علی و معلولی تبعیت میکند.

از تخیل نویسنده در خلق شخصیتها و حوادث سرچشمه میگردد. با این توضیح که در رمان عنصر تخیل در خدمت بازسازی واقعیت است نه در گریز از آن.

اولین نمونه‌های رمان در ادبیات فارسی به صورت رمان تاریخی ظهور کرد و در عصر مشروطه پای به عرصه وجود نهاد.

رمان تاریخی چیست؟

کامران سپهران رمان تاریخی را طبق تعریف آرنولد گلدمن چنین بیان میکند: «اصطلاحی برای رمان‌هایی که نسبت به زمان نگارش، رویدادهای آن در زمان تاریخی میگذرد. در روایت از زمان گذشته استفاده میشود و یا این گونه وانمود میگردد که در زمان گذشته نوشته شده است». (رد پای تزلزل، سپهران، ص 4) رومن رولان معتقد است: «رمان تاریخی به تعبیری خود تاریخ است و تنها فرقی با تاریخ رسمی این است که خشکی تاریخ را تلطیف و فهم آن را برای خواننده عادی، آسان میکند و به دلیل برخورداری از لحن روایی، باعث به خاطر ماندن بهتر رویدادها میشود و در عین حال، تاریخ نیست و مثل تاریخ رسمی، نمی‌توان به آن استناد کرد. زیرا نویسنده گاه برحسب ضرورت یا برای شیرین‌تر کردن نوشته‌اش ناچار خواهد شد زمان را نادیده بگیرد و جای برخی حوادث را پس و پیش کند که این هم، برای خواننده عادی مشکل‌چندانی به وجود نمی‌آورد». (جیران، سوگلی حرمسرا؛ حسن بیگی: مقدمه)

از دیدگاه محمد غلام رمان تاریخی «روایتی است که در آن نویسنده به مدد تخیل خویش و به یاری شخصیت‌های تاریخی و داستانی، به بازسازی حوادث، اشخاص و دوره‌های تاریخی میپردازد و گاه در مسیر تحلیل واقعیات و حقایق تاریخی گام برمیدارد». (رمان تاریخی، غلام، ص 45)

ویژگی‌های رمان تاریخی:

مبتنی بر واقعیات و حقایق تاریخی است.

حوادث، اشخاص و محیط تاریخی در آن اهمیت محوری دارد.

نویسنده به مدد تخیل خویش حوادث، اشخاص و محیط تاریخی را گزینش و باز آفرینی می‌کند.

علاوه بر اشخاص تاریخی، اشخاص داستانی نیز در این نوع رمان ایفای نقش میکنند.

نویسنده رمان تاریخی نیازمند مطالعه جدی و گسترده در وقایع و حقایق تاریخی است.

رمان تاریخی به شیوه‌ای هنری در مسیر تحلیل و نوسازی دوره‌های تاریخی گام برمیدارد.

ورود رمان تاریخی به ایران

ایرانیان برای نخستین بار به واسطه ترجمه رمانهای تاریخی اروپا با این نوع ادبی آشنا شدند. اولین رمانهای تاریخی فارسی تحت تأثیر و تا حدی به تقلید از این آثار نوشته شد. مترجمان پرکاری همچون محمدطاهر میرزا، علی قلی خان سردار اسعد بختیاری، میرزا محمد امین دفتر و شاهزاده عبدالحسین میرزا در ترجمه‌های خود آثاری از الکساندر دوما را از فرانسه به فارسی ترجمه کردند. خانلری در اینباره می‌گوید: «نخستین رمانهایی که به زبان فارسی ترجمه شد، داستانهای حوادث و رمانهای تاریخی و شرح حال رجال تاریخ بود. از این میان الکساندر دومای اول و جرجی زیدان بیشتر مورد توجه مترجمین و خوانندگان قرار گرفت و به این طریق ذوق خاصی برای خواندن رمان‌های تاریخی میان ایرانیان به وجود آمد و نویسندگان ایرانی کوشیدند که درباره تاریخ کشور خود رمانهای تاریخی تالیف کنند. سرمشق اکثر این نویسندگان همان کتابهای دوما و جرجی زیدان بود». (رمان تاریخی، غلام، ص 91)

رمان تاریخی حضور خود را به عنوان نوع ادبی پیشرو بر پیشانی تحولات نوین ادبی ایران ثبت کرد. ترجمه رمانهای تاریخی اروپایی در ساده شدن نثر فارسی دخالت داشت و همین سادگی نثر تا حدی زمینه مناسب تحولات ادبی عمیق تر را در سالهای بعد فراهم کرد.

اولین رمان تاریخی فارسی

اولین رمان تاریخی فارسی یعنی شمس و طغرا در سال 1284 شمسی نوشته شد. پس از تالیف این رمان تا سال 1300 رمانهای دیگری نیز نوشته شد که اگرچه از جهت تعداد، اندک و به لحاظ ارزش و اعتبار هنری جزء کارهای اولیه به شمار میروند، با این حال به عنوان اولین رمانهای تاریخی و آغازگر این جریان فرهنگی شایان توجه و بررسی هستند.

رمان تاریخی، ایرانیان را با ساختار و محتوای نوع ادبی رمان آشنا ساخت و راه ورود انواع ادبی نوین را به ایران هموار کرد، در تکامل ساختاری و سبکی رمانهای فارسی تاثیر گذاشت و در ساده شدن نثر معاصر فارسی و ایجاد زمینه های شکل گیری ادبیات معاصر نقش مهمی ایفا کرد، در عین حال با حفظ پیوند خود با سنتهای ادبی گذشته فارسی از ایجاد گسست فرهنگی به دلیل انقلاب مشروطیت جلوگیری نمود؛ در واقع رمان تاریخی در حکم پلی بود که میان سنت ادبی و تجدد بسته شد، از این رو روند تالیف آن از ابعاد مختلف شایان توجه است و از زوایای گوناگونی میتواند موضوع مطالعات جدی قرار گیرد.

بررسی رمانهای تاریخی منتشر شده بین سالهای 1390 ه.ش - 1350 ه.ش

بهترین راه آشنایی با تمدن و فرهنگ غنی ایران، مطالعه کتابهای تاریخی است، اما از آنجا که این کتابها معمولا بسیار مفصل، خشک و جدی است، حوصله همه افراد بویژه نسل جدید آن را بر نمی تابد، در چنین شرایطی رمانهای تاریخی در عین حال که کاربرد سرگرم کنندگی خود را دارند و در مطالعات تفننی افراد بسیاری را به سوی خود میکشاند، به صورت نامحسوس و غیرمستقیم نقش مهمی در انتقال آرمانها و اندیشه ها، باورها و اعتقادات، آداب و رسوم و بطور کلی اندوخته های فرهنگ و تمدن درخشان ایران ایفا میکنند و همچون آینه ای، اگرچه نه چندان صیقلی، روابط و مناسبات، شرایط زندگی و اوضاع و احوال نسلهای پیشین را نمایان میسازند. به عبارت دیگر رمانهای تاریخی نه تنها سرگذشتهای، بلکه صفات و اخلاق، آداب و رسوم، تحولات فکری و اجتماعی ملل را به تصویر میکشند و جامعه و مردم روزگاران گذشته را چنان که زیسته اند، از نو زنده میکنند، زیرا اساس و مبنای تالیف این رمانها مبتنی بر حقایق تاریخی است. البته بیان این نکته در اینجا ضرورت دارد که متاسفانه در کتب تاریخ و نیز رمانهای تاریخی ما، مردم عادی عموماً جایگاه درخور توجهی ندارند و شخصیت های مطرح شده در این آثار در بیشتر موارد از طبقه اعیان و اشراف جامعه همچون پادشاهان، وزیران، امیران، سپهسالاران، روحانیان و مغان برگزیده می شوند.

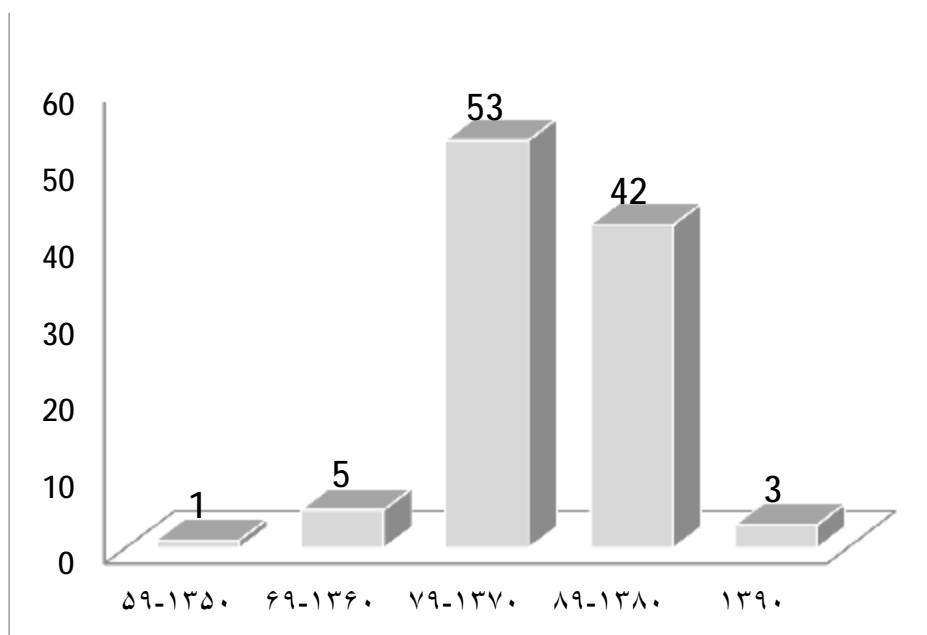
با این پیش درآمد به بررسی کارنامه چهل ساله رمان نویسی تاریخی در ایران میپردازیم و با بهره گیری از آمار و ارقام و نمودارهای مختلف چشم اندازی کلی از چهل سال کار و تلاش در این عرصه را پیش روی مطالعه کنندگان محترم می گشاییم.

در فاصله بین سالهای 1350 تا 1390 ه.ش، حدود یکصد و چهار رمان تاریخی توسط نویسندگان ایرانی نوشته و منتشر شده است. با بررسی این رمانها از لحاظ زمان تالیف، فراز و فرودهایی که در

سیر تألیف این رمانها در دهه‌های مختلف ایجاد شده است، جالب توجه به نظر می‌آید. در دهه پنجاه و نیز دهه شصت، رمان تاریخی قابل توجه و چشمگیری نوشته نشده است و نویسندگان در این زمینه تلاش چندانی نداشته‌اند. انتشار صرفاً یک رمان در دهه پنجاه، و پنج رمان در دهه شصت بیانگر این موضوع است که داستان تاریخی در این دو دهه با رکوردی قابل توجه مواجه بوده است. انتشار پنجاه و سه رمان تاریخی در دهه هفتاد، و چهل و دو رمان تاریخی در دهه هشتاد نشان می‌دهد که این نوع ادبی پس از اتمام جنگ تحمیلی و تحت تاثیر حاکمیت روح حماسی ناشی از آن حیات تازه می‌یابد و حضور جدی خود را در میان آثار ادبی منتشر شده آشکار می‌سازد. بررسی علل و عوامل گرایش رمان‌نویسان به موضوعات تاریخی در این دو دهه یکی از موضوعات جالبی است که می‌تواند مورد نقد و بررسی تحلیلگران حوزه ادبیات داستانی قرار گیرد. آمار داستانهای تاریخی منتشر شده در دهه‌های مختلف به شرح زیر است:

سال‌های مورد نظر	۱۳۵۰-۱۳۵۹	۱۳۶۰-۱۳۶۹	۱۳۷۰-۱۳۷۹	۱۳۸۰-۱۳۸۹	۱۳۹۰
تعداد داستان‌ها	۱	۵	۵۳	۴۲	۳

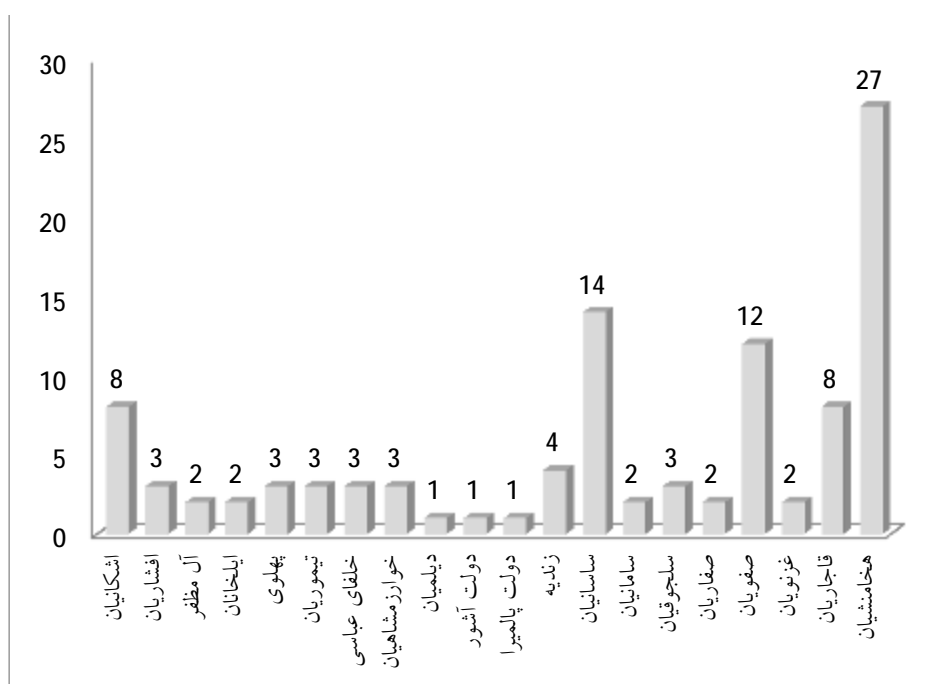
جدول شماره ۱: آمار رمان‌های تاریخی منتشر شده در دهه‌های مختلف

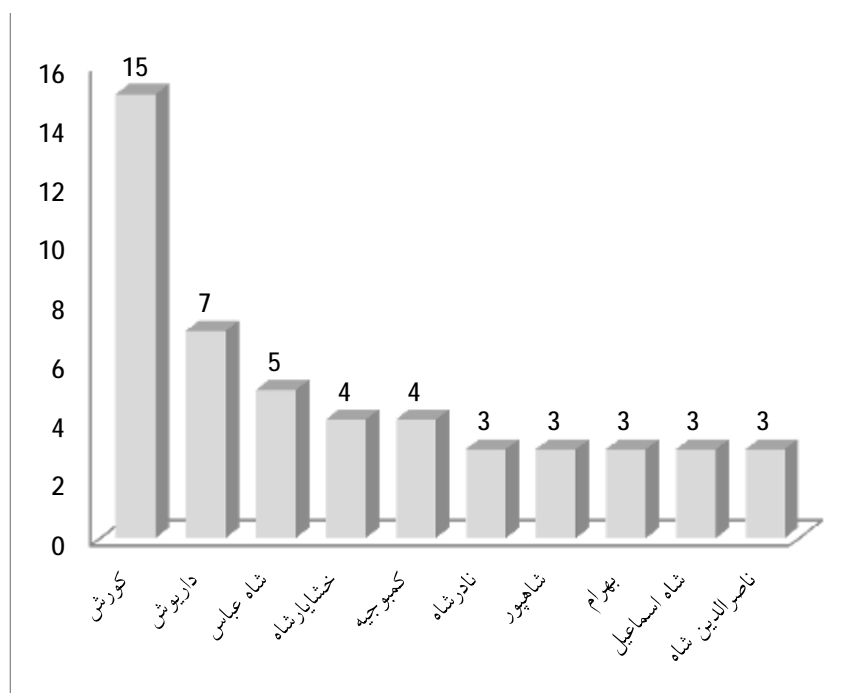
نمودار شماره ۱: نمودار رمان‌های تاریخی منتشر شده در دهه‌های مختلف
در این میان سهم سلسله‌های پادشاهی متفاوت است. جالب است بدانیم نویسندگان ایرانی از میان سلسله‌های حکومتی گوناگون، بیشتر احوال پادشاهان سلسله درخشان هخامنشی را دستمایه

موضوعات خود قرار داده و در مقایسه با سایر سلسله‌های پادشاهی بیشتر زندگی پادشاهان قدرتمند این دوره نظرشان را جلب کرده است. شاید توجه به اقتدار و عظمت سرزمین ایران در آن دوران و گسترش روحیه حماسی در میان اقشار مختلف جامعه در سالهای پس از دفاع مقدس مهمترین دلیل این انتخاب باشد. سلسله‌های حکومتی ساسانیان و صفویان به ترتیب انتخاب‌های بعدی نویسندگان بوده‌اند. جدول زیر بیانگر سهم هر سلسله از مجموع این آثار است (نام سلسله‌ها بر اساس ترتیب حروف الفبا مرتب شده است):

جدول شماره 2: آمار رمان‌های تاریخی نوشته شده درباره سلسله‌های مختلف

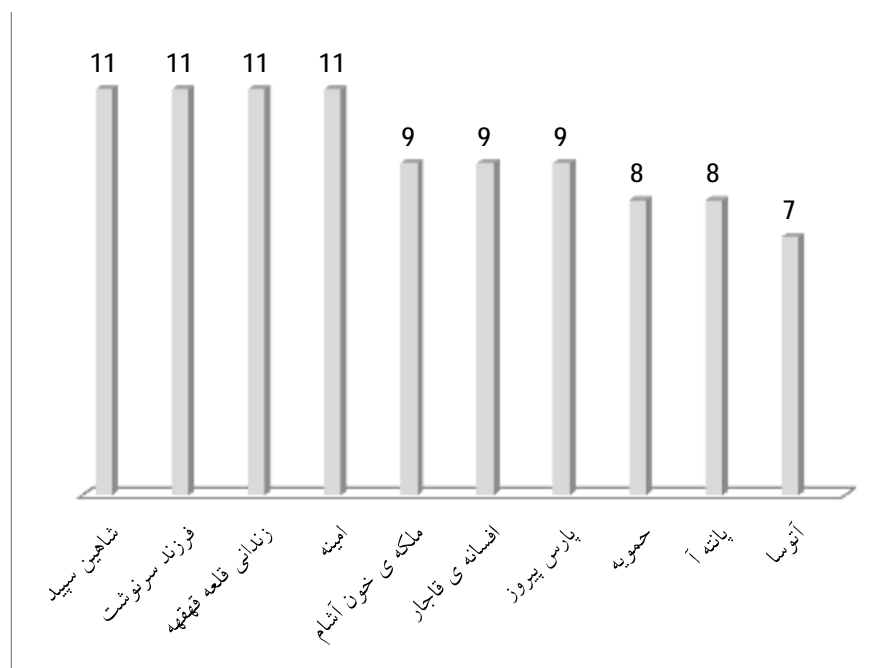

نمودار شماره 2: نمودار رمان‌های تاریخی نوشته شده درباره سلسله‌های مختلف همانطور که سلسله قدرتمند هخامنشی توانسته است نظر نویسندگان زیادی را به خود جلب نماید، سرسلسله آن یعنی کورش کبیر نیز بیشترین آمار داستان‌های تاریخی را به خود اختصاص داده است. کورش بدون شک یکی از نوابغ مسلم تاریخی است و نویسندگان بسیاری ترجیح داده‌اند که زندگی این پادشاه مقتدر را به عنوان موضوع داستان خود انتخاب نمایند. نکته قابل توجه این است که داریوش، خشایار شاه و کمبوجیه نیز از پادشاهان سلسله هخامنشی هستند که آمار نسبتاً بالایی از رمان‌های این دوره را به خود اختصاص داده‌اند. شاه عباس، پادشاه مقتدر سلسله صفوی، نیز از پادشاهانی است که زندگیش در پنج کتاب داستان این دوره به تصویر کشیده شده است. نمودار زیر بیانگر نام پادشاهانی است که بیشترین رمانها را به خود اختصاص داده‌اند:

نمودار شماره 3: نمودار داستانهای تاریخی نوشته شده درباره پادشاهان مختلف

نکته جالب توجه دیگر، عنایت و استقبال چشمگیر خوانندگان از برخی رمانهای تاریخی است. جذابیت و کشش برخی از رمانهای تاریخی باعث شده است که این آثار چندین بار تجدید چاپ شوند. کتاب **شاهین سپید** اثر احمد احرار که به زندگی حسن صباح و مبارزه او علیه ملکشاه سلجوقی میپردازد، **فرزند سرنوشت** اثر شاپور آریین نژاد که زندگی کورش کبیر را به تصویر میکشد، **زندانی قلعه قهقهه** اثر حمزه سردادور که به زندگی شاه اسماعیل صفوی اشاره میکند و کتاب **امینه** که بیانگر وقایع زندگی همسر فتحعلی شاه قاجار است، هر کدام با یازده بار تجدید چاپ بیشترین استقبال را از سوی خوانندگان به خود اختصاص داده‌اند. نمودار زیر نشان دهنده رمانهایی است که بیشترین تجدید چاپ را داشته‌اند.

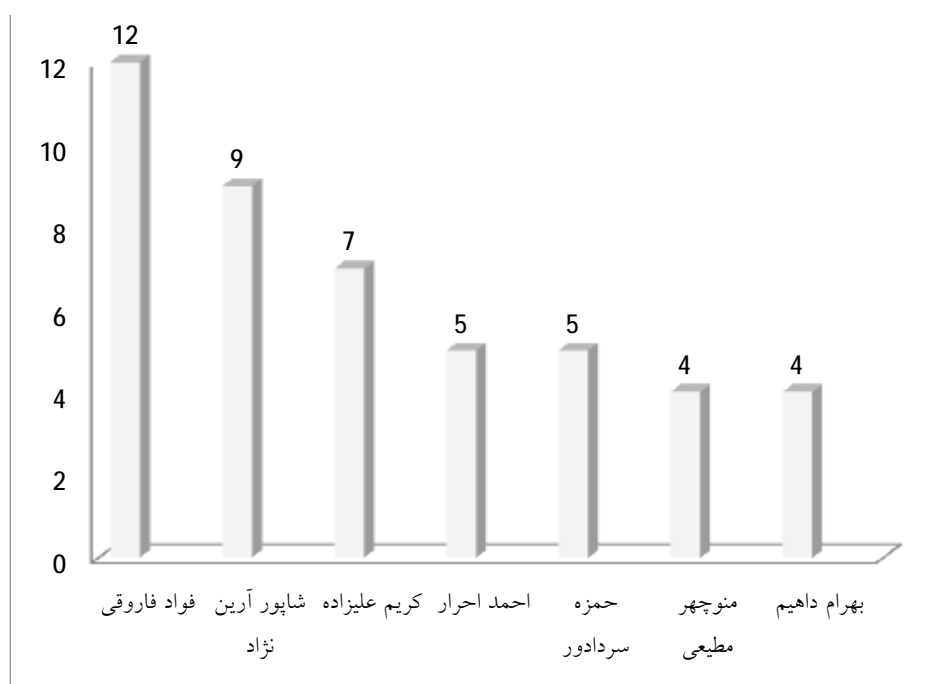

نمودار شماره 4: نمودار رمانهای تاریخی که بیشترین تجدید چاپ را داشته‌اند

در این میان نقش ناشران کتاب نیز قابل توجه است. برخی ناشران در زمینه چاپ رمانهای تاریخی فعالیت بیشتری داشته‌اند. نشر **دنیای کتاب**، **کوشش**، **کلبه**، **دبیر و سمیر** از ناشرین فعال و پرکار در زمینه چاپ و انتشار رمانهای تاریخی در ایران هستند.

در زمینه تالیف داستانهای تاریخی، نویسندگان زیادی به فعالیت پرداخته‌اند و هریک با ذوق و تخیل خود گوشه‌ای از تاریخ این سرزمین را به تصویر کشیده‌اند، **فواد فاروقی** با تالیف دوازده رمان تاریخی عنوان فعال‌ترین نویسنده در این عرصه را به خود اختصاص داده است. رتبه‌های بعدی در این زمینه به **آرین نژاد** با **نه داستان و علیزاده** با **هفت داستان** تعلق دارد. این نکته شایان ذکر است که داستانهای آرین نژاد سالها قبل در مجلات مختلف به صورت پاورقی منتشر شده است. طبق اطلاعات موجود در سایت کتابخانه ملی چاپ اول این آثار به صورت کتاب در دوره مورد نظر ما صورت گرفته است.

نمودار شماره 5: نمودار اسامی فعالترین نویسندگان در عرصهٔ تالیف رمان تاریخی

در کنار زندگی پادشاهان، یکی از مسائلی که مورد توجه قرار گرفته و برخی نویسندگان به آن پرداخته‌اند، قیامهای مردمی بوده است. این قیامها و مبارزات گاه علیه خلفای ستمگر عباسی و حاکمان دست‌نشاندهٔ آنان، گاه علیه حکومت‌های استبدادی و گاه علیه بیگانگان بوده است. در بازهٔ زمانی مورد نظر، نه داستان تاریخی در این زمینه نوشته شده است:

احمد احرار در کتاب **شاهین سپید** و شاپور آرین نژاد در کتاب **قیام اسماعیلیه** به شرح زندگی حسن صباح و مبارزات او علیه خلیفهٔ عباسی و ملکشاه سلجوقی پرداخته‌اند. نادعلی همدانی در کتاب خود با عنوان **بابک، عشق و حماسه**، زندگی بابک خرم دین و قیام و مبارزهٔ او علیه معتصم، خلیفهٔ عباسی را به تصویر کشیده است. داستان زندگی میرمهنای دُغابی، سردار بی‌پروای جنوب که بیگانگان او را به عنوان خطرناکترین دزد دریایی خلیج فارس و دریای عمان میشناختند، با نثری بسیار زیبا و دلکش توسط نادر ابراهیمی در اثری با عنوان **بر جاده‌های آبی سرخ** به چاپ رسیده است.

سرگذشت یعقوب لیث صفاری، رویگرزادهٔ سیستانی که با خلفای عباسی مبارزه کرد و به فرمانروایی رسید، در کتاب **قهرمان سیستان** اثر حمزه سردادور و **عیاران سیستان** اثر سید محمد صمصامی به رشتهٔ تحریر درآمده است.

قیام مردم فقیر سرزمینهای شمال ایران که از ظلم و ستم حکومت بیدادگر پهلوی جانشان به لب رسیده بود و اقدامات حکومت مرکزی برای نابود ساختن آنان در کتاب **روایهای ببر عاشق** اثر اسدالله عمادی به تصویر کشیده شده است.

ابراهیم دارابی در کتاب دو جلدی **اشک سبلان** به شرح مبارزات مردم آذربایجان علیه رژیم شاه و استبداد حاکم بر جامعه پرداخته است و رضا جایز در کتاب **آخشیج**، مبارزه مردم دلاور دیلم و سیستان را در برابر حمله اعراب به ایران در زمان یزدگرد سوم، آخرین پادشاه ساسانی، شرح داده است.

در لابلای سطور تاریخ این سرزمین، نام زنانی به چشم میخورد که همپای مردان نامی، برای سربلندی و اعتلای میهن کوشیده‌اند و نامشان در دفتر تاریخ سرزمین ما به ثبت رسیده است. گاه زندگی این زنان مقتدر به حیطة داستانها نیز کشیده شده است. در داستانهای تاریخی این دوره با نام دو زن بیشتر مواجه می‌شویم: **آتوسا** و **پانته‌آ**.

آتوسا دختر کورش کبیر و یکی از زنان مقتدر تاریخ است. او ظاهراً توانسته است بردیای دروغین (گئومات مغ) را شناسایی کند و با کمک داریوش، پسر ویشتاسب و سردار بزرگ ایران و دیگر بزرگان پارس او را رسوا نماید و از بین ببرد. او سرانجام با داریوش ازدواج میکند، خشایارشا یکی از فرزندان اوست که لشکرکشی او به یونان معروف است. بنا به گفته خانم افشار در کتاب **آتوسا، دختر کورش بزرگ** او اولین بانوی فرماندار استان پارس است.

بانوی دیگر پانته‌آ، همسر زیبای آبراداتاس بوده است که در جنگی به اسارت سربازان ایرانی درآمد. کورش او را محترم شمرد و با این کار، همسر او را یکی از متحدین خود نمود. پانته‌آ همسرش را تشویق کرد که با سربازان خود به سپاه کورش بپیوندد. او پذیرفت و برای کورش اراپه‌های جنگی ساخت. کورش با کمک این اراپه‌ها توانست در جنگ‌های متعدد پیروز میدان شود. آبراداتاس در حمله به لیدی فرماندهی اراپه‌نشین‌ها را برعهده داشت، اما سرانجام در این جنگ کشته شد. طبق روایات داستانی، پانته‌آ با شنیدن این خبر با خنجری به زندگی خود خاتمه داد.

دو ملکه مقتدر نیز مورد توجه نویسندگان بوده‌اند. یکی **سمیرامیس**، ملکه آشور که ساخت شهر افسانه‌ای بابل از اقدامات اوست و ظاهراً در زمان او وسعت سرزمین آشور به آخرین حد عظمت خود رسیده است. داستان زندگی او در کتاب **سمیرامیس** به قلم صداقت نژاد به تصویر کشیده شده است. دیگری **ملکه پالمیرا**، زنبوبیا، که براساس روایات تاریخی مقتدرترین ملکه تاریخ بوده است. عادل پور در رمانی با عنوان **زنوبیا** داستان زندگی او را شرح داده است.

بانوی دیگری که در رمانهای تاریخی **بهار و خون** و **افیون** اثر احمد احرار، **پری خان خاتون** اثر مجید دوامی، **زندانی قلعه قهقهه** اثر حمزه سردادور و **قلعه قهقهه** اثر امیر عشیری از او یاد شده است، پری خان خانم، دختر باهوش و مقتدر شاه طهماسب است که با کمک امرا و رؤسای قزلباش، حیدر میرزا، یکی از برادرانش را که مدعی سلطنت بود، از میان برداشت و زمینه را برای سلطنت اسماعیل میرزا، ولیعهد شاه طهماسب که به خاطر بی بند و باری در قلعه قهقهه زندانی بود، فراهم ساخت. البته به سلطنت رسیدن شاه اسماعیل موجبات کوتاه شدن دست پری خان خاتون از اداره

امور مملکت را فراهم کرد و او را برانگیخت تا با کمک همدستانش شاه اسماعیل را مسموم کند و به قتل رساند.

نظیره، دختر ساطرون پادشاه مقتدر عرب، یکی دیگر از بانوانی است که نامش در دو داستان تاریخی **منم شاهپور اول** اثر کریم علیزاده و **نظیره و برگ گل** اثر نورالله بختیاری ثبت شده است. او به پدر، مادر، خانواده و مردم شهرش خیانت کرد و با این شرط که ملکه سرزمین ایران شود به شاپور، پادشاه ساسانی، کمک نمود تا شهر الحضر را فتح نماید.

سربلندی و عزت سرزمین عزیزمان، ایران، گاه مدیون سردارانی بوده است که با رشادت از هستی خود گذشته‌اند و در راه عظمت و اعتلای میهن از جان خود نیز دریغ ننموده‌اند و نامشان زینت بخش کتابهای تاریخ شده است. سرگذشت زندگی و رشادت این سرداران، نظر داستان نویسان را به خود جلب کرده است. سورنا فرمانده بزرگ ایران در زمان ارد (اشک سیزدهم)، از پادشاهان اشکانی بود. او در برابر رومیان به فرماندهی کراسوس با سپاهیانش دلیرانه جنگید و آنان را شکست داد. بنا بر آنچه در داستان **سورنا** تالیف آقای علیزاده آمده است، محبوبیت و آوازه او باعث خشم پادشاه شد. سورنا در جشن بزرگی که به دستور شاه برپا شده بود، شرکت کرد و پس از جشن دچار بیخوابی شد. مداوای پزشکان ثمری نداشت و وی از دنیا رفت. شایعات زیادی منتشر شد و مرگ او را به شاه نسبت دادند، با این حال مرگ او در حاله‌ای از ابهام و تردید باقی ماند.

آریو برزن یکی دیگر از سرداران رشید ایران است که خانم ثریا جبارزاده و آقای ناصر نجمی زندگی او را در دو داستان با عنوان **آریوبرزن** به تصویر کشیده‌اند. او در زمان داریوش سوم در گذرگاه پارس در برابر حمله اسکندر شجاعانه مقاومت کرد و تا مدت‌ها اجازه نداد اسکندر بر تخت جمشید مسلط شود. با کشته شدن او و سربازانش شهر زیبای تخت جمشید به تصرف سپاهیان یونانی درآمد.

در زمان هرمز، یکی از پادشاهان ساسانی، سپهسالاری ایران بر عهده سردار بزرگ، بهرام چوبین بود. تدابیر او و تصمیمات ارزشمندش هر دشمنی را از حمله به خاک ایران منصرف می نمود. محبوبیت بهرام در میان سپاه و پیروزی‌های درخشان او باعث بدبینی هرمز شد و او را به خیانت متهم کرد. با برکنار شدن هرمز از پادشاهی و آغاز سلطنت خسرو، بهرام سپاهی مهیّا کرد و به جنگ او شتافت. خسرو در جنگ شکست خورد و بهرام پایتخت را تصرف کرد و مدتی نیز بر تخت سلطنت نشست. داستان زندگی او در کتابی با عنوان **بهرام چوبین** اثر بهرام داهیم به رشته تحریر درآمده است.

در زمان حمله مغول به ایران یکی از یاران و هم‌زمان سلطان جلال الدین خوارزمشاه، تیمور ملک بوده است. او فرمانروای شهر خجند بود. آن دو با وجود سپاهیان اندک، تا مدت‌ها در برابر سپاه مغول مقاومت کردند و تلفات سنگینی بر آنان وارد آوردند. تیمور ملک به کمک مردم خجند در برابر محاصره مغولان ایستادگی کرد و تعداد زیادی از آنان را به قتل رساند. او سرانجام به فرمان قرقان خان، نوه چنگیز، به انتقام خون مغولانی که کشته بود، به قتل رسید. داستان **تیمور ملک، امیر خجند** اثر نعمت الله قاضی شرح زندگی و دلاوریهای اوست.

نتیجه:

رمان تاریخی به عنوان نوع ادبی پیشرو در صدر تحولات نوین ادبی ایران به واسطه ترجمه رمانهای تاریخی اروپا از جمله آثار الکساندر دومای اول و جرجی زیدان به ایران وارد شد و ضمن تحریک ذوق ایرانیان برای مطالعه رمانهای تاریخی و سرمشق قرار دادن آن در به تصویر کشیدن فراز و فرودهای تاریخ ایران، در ساده شدن نثر فارسی و زمینه چینی برای ایجاد تحولات ادبی عمیقتر و گرایش به ادبیات معاصر نقش مهمی ایفا کرد. بررسی رمانهای تاریخی تالیف شده در چهل سال اخیر ما را با حقایقی مواجه میسازد:

از سال 1350 تا سال 1390 ه.ش در مدت چهل سال، صد و چهار رمان تاریخی به زبان فارسی نوشته شده است که میتوان گفت به طور متوسط در هر سال بین دو تا سه رمان تالیف گردیده و این امر با توجه به پیشینه غنی تاریخ و تمدن درخشان ایران بسیار اندک مینماید، بویژه با در نظر گرفتن این نکته که در دهه پنجاه و دهه شصت از لحاظ تعداد، رمان تاریخی قابل توجهی تالیف نشده و از مجموع یکصد و چهار رمان، تعداد نود و پنج رمان آن در دهه هفتاد و هشتاد به رشته تحریر درآمده است؛ البته شاید بتوان این اوجگیری را ناشی از آرامش حاکم بر جامعه پس از اتمام جنگ تحمیلی و حاکمیت روحیه حماسی تحت تاثیر آن در اذهان ایرانیان دانست. جالب است بدانیم اوج اقتدار و عظمت ایران در زمان هخامنشیان، باعث شده است تا نویسندگان گرایش بیشتری به این سلسله داشته باشند، البته سلسله‌های ساسانی، اشکانی، صفویه و قاجاریه نیز پس از هخامنشیان به ترتیب بیشترین رمانهای تاریخی را به خود اختصاص داده‌اند. در میان پادشاهان سلسله‌های مختلف، کورش و داریوش به عنوان مقتدرترین پادشاهان هخامنشی، حضور چشمگیرتری در رمان‌های تاریخی دارند؛ آتوسا دختر کورش، پانته آ همسر آبراداتاس، سمیرامیس ملکه آشور و زنبویا ملکه پالمیرا نیز به عنوان زنان مقتدر، موضوع رمانهای متعددی قرار گرفته‌اند. فعالترین ناشران در زمینه چاپ و انتشار رمانهای تاریخی، نشر دنیای کتاب، کوشش، کلبه، دبیر و سمیر بوده و فاروقی با دوازده، آرین نژاد با نه و علیزاده با هفت رمان، پرکارترین نویسندگان این حوزه به شمار می‌روند.

فهرست منابع و مآخذ:

1. آتوسا دختر کورش بزرگ، افشار، هلن، تهران، نشر جوانه توس، چاپ اول، 1388
2. آتوسا مهین بانوی هخامنشی، شیدا، حسن، تهران، نشر سیمرو، چاپ اول، 1378
3. آخشبیج، جایز، رضا، تهران، نشر پاسارگاد، چاپ اول، 1370
4. آریوبرزن، جبارزاده، ثریا، تهران، نشر سمیر، چاپ اول، 1385
5. آریوبرزن، نجمی، ناصر، تهران، نشر دنیای کتاب، چاپ اول، 1373
6. ادبیات داستانی، میرصادقی، جمال، تهران، نشر سخن، چاپ سوم، 1376
7. اشک سبلان، دارابی، محمد، تهران، نشر اندیشه درخشان، چاپ اول، 1378
8. امینه، بهنود، مسعود، تهران، نشر علم، چاپ دوم، 1377
9. بابک، عشق و حماسه، همدانی، نادعلی، تهران، نشر فرشاد، چاپ اول، 1378

10. بر جاده‌های آبی سرخ، ابراهیمی، نادر، تهران، نشر فکر روز، چاپ اول، 1376
11. بررسی و تحقیق در ادبیات معاصر ایران، حاج سیدجواد، حسن، تهران، انتشارات گروه پژوهشگران ایران، چاپ اول، 1382
12. بهرام چوبین، داهیم، بهرام، تهران، نشر گلریز، چاپ اول، 1376
13. پانته‌آ، فاروقی، فواد، تهران، نشر نوین، چاپ اول، 1381
14. پانته‌آ، صداقت نژاد، جمشید، تهران، نشر سمیر، چاپ اول، 1390
15. پری خان خاتون، دوامی، مجید، تهران، نشر سمیر، چاپ اول، 1378
16. تیمور ملک، قاضی، نعمت الله، تهران، نشر کتاب سرا، چاپ اول، 1376
17. جنبه‌های رمان، فاستر، ادوارد مورگان، ترجمه ابراهیم یونسی، تهران، نشر نگاه، 1369
18. جیران، سوگلی حرمسرا، حسن بیگی، محمدرضا، تهران، نشر نوین، چاپ اول، 1383
19. رد پای زلزله، سپهران، کامران، تهران، موسسه نشر و پژوهش شیرازه، چاپ اول، 1380
20. رمان به روایت رمان نویسان، آلت، میریام، ترجمه دکتر علی محمد حق شناس، تهران، نشر مرکز، چاپ اول، 1368
21. رمان تاریخی، غلام، محمد، نشر چشمه، چاپ اول، 1381
22. رمان چیست؟ سلیمانی، محسن، تهران، نشر نی، چاپ دوم، 1369
23. روباهای ببر عاشق، عمادی، اسدالله، تهران، نشر اشاره، چاپ اول، 1382
24. زندانی قلعه قهقهه، سردادور، حمزه، تهران، نشر علم، چاپ اول، 1372
25. زنوبیا، عادل پور، هادی، تهران، نشر دنیای کتاب، چاپ اول، 1386
26. سمیرامیس، صداقت نژاد، جمشید، تهران، نشر سمیر، چاپ اول، 1390
27. سورنا، علیزاده، کریم، تهران، نشر کلبه، چاپ اول، 1379
28. شاهین سپید، احرار، احمد، تهران، نشر شباویز، چاپ اول، 1364
29. عیاران سیستان، صمصامی، سیدمحمد، اصفهان، نشر ثقی، چاپ اول، 1357
30. فرزند سرنوشت، آریین نژاد، شاپور، تهران، نشر دنیای کتاب، چاپ اول، 1370
31. قلعه قهقهه، عشیری، امیر، تهران، نشر دبیر، چاپ اول، 1382
32. قهرمان سیستان، سردادور، حمزه، تهران، نشر افسون، چاپ اول، 1380
33. قیام اسماعیلیه، آریین نژاد، شاپور، تهران، نشر دنیای کتاب، چاپ اول، 1370
34. مقاله «سیری در رمان‌های تاریخی فارسی» غلام، محمد، رشد آموزش و زبان ادب فارسی، شماره 66، 1382
35. مقاله «رمان تاریخی» غلام، محمد، رشد آموزش راهنمایی، شماره 18، پاییز 1377
36. نظیره و برگ گل، بختیاری، نورالله، نشر البرز، چاپ اول، 1378
37. هنر رمان، میلان، کوندرا، ترجمه پرویز همایون پور، تهران، نشر گفتار، چاپ اول، 1367

